

A keresztény értelmiségiék kihívásai és feladatai

KOMÁROMI LÁSZLÓ

A mai (magyar) társadalomban

1977-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait a PPKE Jog- és Államtudományi Karán végezte. Jelenleg a PPKE Jog- és Államtudományi Kar tanulmányi dékánhelyettese és a Jogtörténeti Tanszék docense.

Összeállításunkban „A keresztény értelmiségiék szerepe korunk társadalmában” című pályázatunk díjnyertes írásából közlünk. (A szerk.)

¹ „...ceux qui parlent au monde dans le mode du transcendant – et auxquels j'ai le droit de demander compte de leur action en tant que tels”.

Julien Benda:
La Trahison des clercs
[1927]. Grasset,
Paris, 2003, 192.

1. Közéleti tevékenység és személyes istenkapcsolat

Érettségi után néhány volt iskolatársammal, középiskolai paptanárnok vezetésével Görögországban nyaraltunk. Utunk egyik emlékezetes állomása volt a Meteóra-kolostorok meglátogatása. A kirándulás végén az atya föltette nekünk a kérdést: miben látjuk a világtól elvonult, százméteres sziklák tetején imádságban, elmélkedésben és fizikai munkában élő szerzetesek tevékenységének jelentőségét, követendőnek gondoljuk-e ezt az életformát a mai világban? Komolyabb megfontolás nélkül vágtam rá, ami először jutott eszembe: szép ez a hivatás, de manapság fontosabbnak tűnik számomra a társadalmi szerepvállalás, az aktív missziós tevékenység, a köz szolgálata. Amire jött is az atya válasza: lehet, hogy a sziklák csöndjébe elvonuló, ott imádkozó és engesztelő szerzetesek nem kevésbé járulnak hozzá az emberi közösség sikeréhez, mint azok, akik aktív közéleti hivatást el látva szolgálják a társadalom fejlődését.

A keresztény értelmiségi ember közösségi szerepvállalása kapcsán most újra eszembe jut a Meteóra szerzeteseinek *csöndes elvonultsága*, s összekapcsolódik bennem a *közéleti hivatás* éthoszával, mintegy előzetes gondolatként: hiteles és gyümölcsöző társadalmi szolgálat, legyen az értelmiségi vagy egyéb, aligha valósítható meg anélkül, hogy az ember időről-időre vissza ne vonulna, s a csöndben ne találkozna minden szeretet és bölcsesség forrásával, a Teremtő Istennel, akitől feladatához inspirációt és erőt nyerhet, hogy így letisztulva, elkötelezettségében és törekvéseiben megújulva térjen vissza az emberi közösségbe.

2. Ki a keresztény értelmiségi?

Az „értelmiségi” és az „értelmiség” mibenlétéről régóta folyó diskurzus részleteiben el nem mélyedve, Julien Benda által „az írástudók árulásáról” szóló esszéjében adott rövid meghatározásából indulok ki: „értelmiségiék azok, akik transzcendens módon beszélnek

²Vö. Babits Mihály: *Az írástudók árulása* (recenzió). Nyugat, 1928/18. 355–376.; lásd továbbá Gáspár Csaba László: *Értelmiség. Vigilia*, 2011/9. 642.

³Vö. Tomka Miklós: *Milyenek vagyunk mi, katolikus keresztény értelmiségiek?* In: Bende József – Deák Viktória Hedvig – Pákozdi István (szerk.): *Látó szívvel. Lukács Lászlónak. Magyar Piarista Rendtartomány – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola – Vigilia Kiadó, Budapest, 2006, 252.*

⁴Horányi Özséb: *A (szak)értelmiségiről.* In: *Látó szívvel*, i. m. 263. Lásd továbbá uő: *A (keresztény) értelmiségről. Néhány újabb megjegyzés.* In: Sulyok Elemér – Varga Mátyás: *Találkozások. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát hatvanadik születésnapjára.* Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2006, 110–124.; uő: *A(z) (keresztény) értelmiség(i) feladatairól (a mai Magyarországon).* A Magyar Pax Romana Zsinati Klubjában 2010. október 18-án elhangzott előadás leírt, kibővített változata: <http://www.ozseb.horanyi.hu/>. Horányi Özséb honlapján elérhető írásai

a világhoz és számon is kérhetem őket értelmiségiként végzett tevékenységükért”.¹ Transzcendens, tehát a nyers tények világán túllépő személy, aki képes az esetleges emberi indítékokat és ösztönöket meghaladó szintről reflektálni a valóságra.² Az értelmiségit nem pusztán végzettsége teszi értelmiségivé, hanem az emberi egyén és közösség életének nagy kérdései, összefüggései és aktuális jelenségei iránti állandó kíváncsisága, *kritikus megközelítése* és felelősségérzetből fakadó *jobbító szándéka* is.³ Jobbító szándékának természetes velejárója, hogy meglátásait, kritikáját, javaslatait *másokkal is megosztja*. Függetlensége *intellektuális függetlenség*, amely gondolkodásunk kulturális kötöttsége miatt inkább eszmény, mint realitás, de törekvésében jelen van, s ez elválasztja a rendszerint szervezeti keretben, valamely konkrét szakterületen működő, munkáját túlnyomórészt ellenértékért végző *szakértelmiségitől*.⁴ A kétfajta értelmiségi tevékenység között persze van átjárás, s meggyőződésem, hogy kell is lennie. A tudás, sőt, a tudás megszerzésének képessége kötelez: aki valamely humán, orvosi vagy akár műszaki szakterület művelésében magas szintű jártasságra tett szert, minden bizonnyal képes kilépni e szűkebb terepről, hogy más, az emberi közösséget érintő kérdésekben is tájékozódjék, az összefüggéseket megkeresse, véleményt alkosson és azt tovább is adja. A független értelmiség hivatása nem egy szűk kaszt monopóliuma: a közösség ügyeiről való kritikus gondolkodás és eszmecsere minden értelmes ember feladata és felelőssége.⁵

A „keresztény értelmiségi” első ránézésre tűnhet *önellentmondásnak* is: hogyan lehetne független, e világ dolgaira magas belső és külső autonómia szintjéről tekintő, aki egyúttal vallási értelemben elkötelezett, életét keresztény hite vezérli, s magatartásában a keresztény erkölcs szabályait igyekszik követni? Az értelmiségi lét azonban *nem jelent világnézeti semlegességet*. Emberi, közösségi életünkhöz eleve sajátos előfeltevések és szempontok szerint közelítünk; az elemzés, értékelés, kritika és a jobbító szándék eleve feltételez bizonyos értékrendet, amelyből kiindulunk, amely viszonyítási mérceként szolgál számunkra. Más kérdés, hogy vállalt világnézeti alapvetésünk komolyan vétele mellett sem vonjuk kétségbe más lehetséges eszmerendszerek létjogosultságát, s elfogadjuk, hogy adott esetben egy muszlim, hindu vagy ateista is rendelkezhet a saját eszméi alapján konzisztens világnézettel, számára is lehet „kerek a világ”.⁶

Az értelmiségi szerep, ha a maga teljességében élük meg, könnyen megtalálja összhangját a hívő keresztény elkötelezettséggel. Hívő emberként, megfelelő alázat birtokában könnyen tudatosulhat bennünk, hogy mind a személyes Isten, mind az általa teremtett világ rendjének, összefüggéseinek megismerése időben zajló folyamat. Az igazság — hitünk szerint — megismerhető, de keresni kell. Kitartóan és elkötelezetten. S ahogy az Isten szavának meghallása is éber odafigyelést igényel, ugyanúgy kitartó figyelem szükséges a társadalmi történések, folyamatok helyes észleléshez, az összefüggések feltárásához. A keresztény ember, miként az értelmiségi is, *igazságkereső*.

jelentős inspirációt jelentettek a jelen dolgozat elkészítéséhez.

⁵Vö. Kenyeres Zoltán: *Írástudók?* Vigilia, 2005/2. 144–145.

⁶Horányi Özséb: *A (keresztény) értelmiségi feladatairól*, i. m.

⁷*Gaudium et spes* 25. In: *A II. Vatikáni zsinat dokumentumai*. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 669.

Az értelmiségi hatni akar a körülötte lévő világra, emberekre. Üzenetet akar átadni, megtalált (vagy megtalálni vélt) igazságot kíván terjeszteni. A keresztény ember azonosul a Megváltó felszólításával, melyben „a föld sójaként” küldi övéit, s arra biztatja őket, hogy legyenek „a világ világossága” (Mt 5,13–16). *Missziós küldetés* ez, mindnyájan hordozói vagyunk az örömhírnek. Ha hűek vagyunk ehhez a hivatáshoz, nem nyugszunk, amíg mindenkinek, akinek füle van, el nem mondtuk. A keresztény értelmiségi, tiszteletben tartva mások szabadságát, különösen is átérezheti missziós feladatát.

Az értelmiségit vezető jobbító szándék, ha keresztény elkötelezettséggel párosul, könnyen megtalálja végső indítékát a *felebaráti szeretet* főparancsában. Az ember társas lény, s személyes kibontakozásában is a közösségre utalt.⁷ Tökéletesedése kölcsönös szolgálatokban, szeretetkapcsolatokban valósulhat csak meg. A keresztény értelmiségi tevékenysége mögött ott rejlik az a meggyőződés, hogy szolgálattal az egyén és a közösség üdvösségét is előmozdítja.

3. A jelenkori körülmények

Az eddig leírtak olyan általános megfontolások, amelyek nem kapcsolódnak kizárólagosan sem a jelenkor aktuális sajátosságaihoz, sem a magyarországi helyzethez. Ha azonban kifejezetten időszerű válaszokat kívánunk adni a keresztény értelmiségiek szerepének kérdésére, akkor röviden számba kell vennünk azon tényezőket, amelyek itt és most különös keretet adnak hivatásuknak. Ezek jobbra közismert jelenségek, a keresztény értelmiségi lét számára mégis sajátos nehézségek, egyúttal feladatot jelentenek.

Napjaink általános tapasztalata, hogy a nyugati világban *megkérdőjeleződik számos hagyományos érték*, a családtól és házasságtól a nemzeti összetartozáson át a szegények iránti szolidaritásig. Néhány évente robban ki globális gazdasági, pénzügyi válság. Európa közben elszakadni látszik saját keresztény gyökereitől; kultúrájának alappillérei, az antik görög filozófia, a keresztény erkölcs és a római jog egyre kevésbé gyakorolnak tényleges hatást az emberek, a véleményformálók és a vezetők gondolkodására és cselekvésére. Bár törekvés tapasztalható valamiféle új európai identitás kialakítására, félő, hogy az integráció első számú irányító szempontja a gazdasági világversenyben való helytállás és az anyagi jólét hajszolása lesz.

Magyarország mintegy negyedszázada úgy hagyta maga mögött a diktatúrát, hogy a mintának tekintett és életszínvonalában elérni vágyott szabad nyugati világ belső mozgásait nem látta előre. A közjogi és gazdasági keret már új, a mögöttük lévő *magatartásminták és kultúra még sok tekintetben a régi*. A paternalista reflexek megmaradtak, mind az állampolgároknak, mind a politikai elit főáramában. Egy közös értékrend nyomai alig láthatók, ugyanakkor az állami, közösségi intézmények iránti bizalom hiánya szembeszökő. A társadalom tagolt, az erkölcsi horizontok, értékrendek, szempontok, sőt az egyes cso-

⁸Horányi Özséb:
A(z) (keresztény) értelmi-
ség(i) feladatairól (a mai
Magyarországon), i. m.

portokon belüli párbeszéd nyelvei különbözők.⁸ A közös ügyekben való közmegegyezés hiányzik; jószerevel kísérlet sem történik az alapkérdések azonosítására, s a nagy többség számára elfogadható álláspont kidolgozására. A szociális ellátórendszer és az oktatás eresztékei recsegnek-ropognak, a folyamatosság, a kormányzati ciklusokon átívelő, a távlatosság igényével gondolkodó és cselekvő politika mintha kiveszett volna.

Mindeközben a társadalmi kommunikáció terén hihetetlen változásokat élünk meg. A tömegtájékoztatás intenzitása, a médiumok száma ugrásszerűen nő. Az elérhető információk mennyisége szinte exponenciális emelkedést mutat, a lényeg kihámozása ezzel párhuzamosan egyre nehezebb. Az internetes újságírás, a blogok, a közösségi média különböző fórumai korábban elképzelhetetlen lehetőséget adnak az önkifejezésre és a tájékozódásra, a rengeteg hang egyvelegében mégis egyre kevesebb az olyan, amelyre az emberek bizalommal figyelnek.

4. Sajátos kihívások és lehetőségek

Mindezen tényezők — ha úgy tetszik, kortünetek — több szempontból is komoly kihívás elé állítják a keresztény értelmiségit.

Tudatosítania kell, hogy igazságkeresése egyszerűen vált könnyebbé és nehezebbé. Az információforrások száma ugyan megnőtt, egy kérdésről megbízható és átfogó ismeretanyagot közlő médiumból azonban kevés van. Sok kicsi töredékből kell összeilleszteni azt a képet, amely legalább megközelítőleg képes visszaadni a valóság egy-egy szegmensét. Ez óhatatlanul módszerbeli megújulást kíván: a megbízható, releváns információkat közlő közvetítők felderítését, a forrásokhoz való kritikus hozzáállást és az adatok ellenőrzését, a tömeges tudásanyagból való ésszerű szelekció képességét. Keresztény értelmiségiként külön is feladat, de egyben fogódzó is lehet az akár hivatalos, akár félhivatalos egyházi csatornák, a hasonló értékek mentén gondolkodó csoportok médiumainak és diskurzusainak (egyházi hírportálok, blogok, Facebook-csoportok és bejegyzések) figyelemmel kísérése.

Másrészt őszintén szembe kell nézni azzal, hogy aki ma keresztényként szólásra emelkedik, az *kisebbségben*, s a nagy hangzavarban igen halk kis hangként, gyakran értetlen és ellenséges közegben szólal meg. Ha a keresztény értelmiségi a „saját tábor” biztonságát adó berkein kívüli célcsoportokhoz is intézi üzenetét — s ez aligha kerülhető meg, ha saját hivatása egyetemes jellegét szem előtt tartja —, akkor bizton számíthat arra, hogy mondandóját meg sem hallják; ha mégis, nem értik meg, nem tartják érdekesnek, esetleg meglehetősen faragatlan kritikával illetik. Komoly erőfeszítést igényel tehát, hogy az üzenet célcsoportjainak sajátos előfeltevéseit, értékpreferenciáit, gondolkodásmódját megismerje, nyelvüket értse, saját közölnivalóját pedig úgy fogalmazza meg, hogy azt a túloldalon is fölfogják.

Mivel a kiindulópontok nagyon eltérők lehetnek, a párbeszéd során gyakran az alapokig le kell ásni, egyúttal saját gondolatmenete, következtetései fundamentumait is rendszeresen újra kell gondolnia, hogy az eszmecsere értelmes legyen, s az üzenet elérhesse célját. Ezáltal persze saját álláspontja is egyre kiforrottabbá válik.

A vélemények, üzenetek, állásfoglalások szerethetősége nemcsak ésszerűségükön, a mögöttük meghúzódó gondolatmenet következetességén múlik. Döntő mértékben járul hozzá a közlő fél személyes attitűdje. Itt most egyetlen tényezőre utalok: a keresztény értelmiségi üzenetének magva végső soron *örömhír*. Örömhír, mert a keresztény reményből táplálkozik a keresztény értelmiségi azon meggyőződése, hogy az egyénnek és a társadalomnak van nagyon is üdvös célja, amely felé lehetséges haladni, s ebben a folyamatban mindenki megtalálhatja a maga személyre szabott szerepét, amelyben boldog lehet.⁹ Ha nem sugárzik rólam, hogy ennek a hitében élek, hogy ennek az ígérete a derűm forrása, s nem tudom közvetíteni, hogy erre az Úr másokat is, adott esetben eltérő nézetű vitapartneremet is meghívta, hanem inkább rosszaló tekintettel kinyilatkoztatom a „keresztény igazságot” a külvilág számára, akkor üzenetem aligha talál kedvező fogadtatásra.

⁹Vö. Zlinszky János:
Keresztény erkölcs és jogászai etika. Szent István Társulat, Budapest, 1998, 31.

5. Konkrét feladatok és problématerületek

A keresztény értelmiségi tevékenységének java személyes és autonóm igazságkeresés, melynek során felismeréseire eljut és képessé válik azok továbbadására. A valóság azonban ritkán tárul föl pusztán egyéni kutatás eredményeként, vagy ha igen, hosszú az odáig vezető út. Az idő pedig kevés. A meglett igazság hatékony kimondásához szintén nem mindig elég „magányos harcosnak”, vagy ahogy manapság mondják, „véleményvezérnek” lenni. Együtt, a velem hasonló gondolkodásúakkal, sajátos kérdésfelvetéseimben rokon társakkal könnyebb lehet. Hogy a keresztény értelmiség betölthesse hivatását a mai magyar társadalomban, elengedhetetlen, hogy jobban *megszervezze önmagát*. A bizonyos témák iránt különös felelősséget érzőknek egymásra kell találniuk, szervezeti formát kell öltetniük, láthatóvá kell tenniük magukat, észre kell venniük a más közéleti területeken tevékeny keresztény értelmiségi csoportokat, s kapcsolatba kell lépniük egymással. Ennek kommunikációs feltételei ma könnyen megvalósíthatók: honlapok, levelezőlisták, internetes fórumok, a közösségi média által kínált megoldások segítségével pillanatok alatt teríthetők akár igen széles csoportok számára is a megfelelő információk. Akár egyetlen, jól felépített (tematikus bontású), az egyirányú közzététel mellett az interaktivitásnak is teret adó portál képes lehet keretet adni a keresztény elkötelezettséggel a közélet különböző területein munkálkodók megjelenésének, egymásról való tudomásszerzésének, az aktuális kezdeményezésekről szóló tudnivalók célba juttatásának.

Tudatosan keresni kell a *kapcsolódást a nem keresztény társulásokkal*, civil szervezetekkel is, ha a keresztény értékrenddel összeegyeztet-

**Kitárulkozás
és eszmecsere**

hető célokért tevékenykednek. Nem a közös eszmei platformon való megjelenés a lényeg, hanem annak láthatóvá tétele, hogy léteznek a társadalomnak olyan, alulról szerveződő csoportjai, amelyek képesek önállóan elemezni a helyzetet, arra reflektálni, s nem (pusztán) az államtól várják a problémák megoldását, hanem maguk is képesek tenni azért. Ezek sorában, sajátos megközelítésükkel, helyük kell legyen a keresztény csoportosulásoknak is.

Mindez magával hozhatja az egyházi szerveződések sokszor belterjes működésének fellazulását, a *külvilág felé való kitárulkozását*. A reflexiók, amelyeket a keresztény értelmiségiek a világ dolgairól megfogalmaznak, nem pusztán a keresztény közösség tájékozódását, identitásának megerősítését szolgálják. A célcsoportot persze jól kell azonosítani, s az üzenetet a megfelelő nyelven kell előadni. Minél szélesebb körnek szól, annál frappánsabb és közérthetőbb megfogalmazásra van szükség, hogy célba érjen. Ez azt is jelenti, hogy össztársadalmi üzeneteket csak lehetőség szerint kiérlelt, a kérdés összetettségével számot vető, de a lényegét röviden is jól megragadó formában célszerű közzé tenni.

Az *eszmecsere stílusában pozitív mintát* kell adni. A jelenlegi, a politikai kommunikáció által uralt média szokásos, gyakran szenzációhajhász, leegyszerűsítő, esetenként goromba megfogalmazásai kerülendők. Provokatív lehet az üzenet, amennyiben a befogadót továbbgondolásra készteti. De a szekértáborokban való gondolkodás, a másik fél minősítése, sőt démonizálása helyett inkább az értékelvű megközelítést tükröző, a józan emberi megfontolásra alapozó, szerethető alternatívát, a pozitív példákat kell előtérbe állítani.

Fontos témák

Bár a független értelmiségi lét nem kötődik egyetlen szakterülethez vagy kérdéscsoportokhoz, vannak olyan témák, amelyekben a keresztény értelmiségre manapság különösen fontos szerep hárul. Ilyen a *család és a házasság* elképesztő ösztűz alatt álló intézményeinek a védelme. Egyszerre kell feltárni a romlás mögötti tényezőket, rámutatni az ezernyi irányból sulykolt „új minták” tartahatalatlanságára és reális, élhető, pozitív alternatívát mutatni.

Egyes *bioetikai kérdések*, az eutanáziától a gyógyászati célú klónozáson át az embriókon végzett kísérletekig, szintén a legaggasztóbb jelenségek közé tartoznak. Vajon van-e ereje a keresztény értelmiségnek elmondani, hogy az emberi méltósággal való legsúlyosabb visszaélések zajlanak e téren, hogy „modern rabszolgaság” van kibontakozóban, az emberi személy áruvá tétele folyik a háttérben, a tudomány álcája alatt?¹⁰ A kérdés rendkívüli súlya itt a szenvedélyes hangvételt is indokolhatja. Szintén globális probléma, s egyre nagyobb számú egyházi megnyilatkozás szól róla, a *környezetvédelem* kérdésköre. Nagy a kísértés, hogy erről olyan témaként folyjék a diskurzus, mint amely kívül áll az eszmecsere résztvevőinek hatókörén. A szemléletváltásnak azonban kicsiben kell elkezdődnie, s válnia aztán egyre szélesebb körű cselekvéssé.

Európa identitáskeresése hasonlóképp széles terepet kínál a keresztény értelmiségiek számára. A végletekig „eurokonform” álláspont-

¹⁰Zlinszky János:
*Bevezető Jobbágyi
Gábor: Az élet joga*
(Szent István Társulat,
Budapest, 2004)
című könyvéhez.

Közmegegyezés,
értékrendi konszenzus

¹¹Horányi Özséb:
A (keresztény) értelmi-
ségéről. Néhány újabb
megjegyzés, i. m.

Aktív kapcsolat
a keresztény
értelmiségiek és az
egyházszervezet között

tot hirdetőik, vagy éppen ellenkezőleg, a brüsszeli intézmények ellen szabadságharcot vívók közhelyes megnyilvánulásai helyett itt az integrációs gondolat alapjait feltáró, Európa kulturális talapzatára rámutató, annak összetevőit, ha kell, új formában elmondó diskurzusra van szükség. A keresztény társadalmi tanításhoz való kézenfekvő kapcsolódási pontot a szubszidiaritás elve jelenti, amely hazánkban alig fordul elő a közbeszédben. Tisztázandó, hogy az integrációtól mit várhatunk, s mivel járulhatunk hozzá sikeréhez.

Ami a sajátosan magyar helyzetet illeti, súlyos kérdésekben, egyúttal a keresztény értelmiségi fellépés számára lehetőségekben itt sincs hiány. A megbombolt közmegegyezés útjának kimunkálása, egyfajta minimális értékrendi konszenzus alapjainak kidolgozása, egyáltalán, közösségi létünk s érdekazonosságaink tudatosítása eminens érdek. A társadalmat politikai oldalak mentén szétszakító kommunikáció helyett a közös értékek és a különböző szociális csoportok, szubkultúrák közötti kapcsolódási pontok felmutatása, a társadalmi integráció elősegítése, a leszakadó rétegek és különösen a cigányság felemelése¹¹ mind olyan kihívások, amelyekben a keresztény értelmiségnek különleges hivatása van, a társadalmi szolidaritás követelményének szem előtt tartásával. Újra kell gondolni a demokrácia és a társadalmi részvétel jelentését, szerepét, lehetőségeit a mai Magyarországon. Több konkrét szakterület pedig, a jövőt nagymértékben meghatározó jellege folytán, különös figyelmet igényel: ilyen például az oktatás és a szociális ellátórendszer. Itt a problémákkal és a reális lehetőségekkel komolyan számot vető elemzés, értékeltvű célmeghatározás és programalkotás szükséges. Különösen ez utóbbi két terület immár túlmutat a független értelmiségi szerepkörön és teret nyit a szakértelmiségiek előtt, de gyorsan nyilvánvalóvá válhat, hogy a helyzet felmérése, a bajok azonosítása, a lehetséges válaszok megkeresése és a cselekvés irányaira való javaslattevés — a szakértelmen túl — ugyanazokat az attitűdöket igényli, mint amelyeket a független értelmiségi típusa kapcsán fentebb láthattunk: az autonóm igazságkeresést, a kritikus hozzáállást, a jobbító szándékot és a következtetések lehetőleg széles körű megosztását.

Mindezek a problématerületek, akár globálisak, akár sajátosan hazaiak, az egyház reflexióiban is megjelennek, s kellően absztrakt szinten tanítása is van róluk. Az e tanításokkal való megismerkedés minden, önmagát kereszténynek tartó értelmiségi felelőssége. A pusztán befogadáson túl legalább két szempontból közvetlenebb, aktívabb kapcsolat is kívánatos a keresztény értelmiségiek és a szervezett egyház között. Ilyen az egyes problématerületekkel kapcsolatos újabb egyházi megnyilatkozások kidolgozásában való részvétel, valamint a tanításban megfogalmazott általános követelmények gyakorlati továbbgondolása és a megvalósításban való közreműködés, kinek-kinek saját lehetőségei szerint.